

Svetovna in slovenska nova romantika

1. Svetovna nova romantika: čas, smeri, predstavniki
 2. Wilde: **Saloma**, značilnosti smeri
 3. Baudelaire: **Tujec, Sorodnosti**, značilnosti smeri in pesniške oblike ter slogovnih sredstev
 4. Slovenska nova romantika: čas, predstavniki, sopotniki, smeri, pomen
 5. Kette: glavna tema, **Na trgu**: oblika, ideja in smer, **Na molu San Carlo**: ideja in smer
 6. Murn: glavne teme in smer, **Sneg**: impresija in refleksija, **Ko dobrane se mrače**: narava in človek, **Pesem o ajdi**: smer in ideje
 7. Župančič: **Ti skrivnostni moj cvet**: smer, ideje, **Duma**: tema, zgradba, motivi in ideje posameznih delov, simbol in ideja celote
 8. Gradnik: **Eros-Tanatos, Pisma**: prikaz ljubezenske teme, avtorjeve slogovne značilnosti
 9. Cankar: začetki ustvarjanja (**Vinjete, Erotika**), literarne vrste, **Na klancu**: simboli – ideje, zgradba, smeri, **Hiša Marije Pomočnice**: ideje, zgradba, smeri, **Hlapec Jernej**: nastanek, ideja, zgradba, slog, **Hlapci**: konflikt – ideje, konformizem, **Kralj na Betajnovi**: konflikt – ideje, **Kostanj posebne sorte**: črtica, ideja, zbirka
 10. Izidor Cankar: **S poti**: pogled na estetiko, smer
-

1. Svetovna nova romantika: čas, smeri, predstavniki

Čas: 1870 – 1900

To je obdobje, sočasno (a nasprotno) realizmu in naturalizmu, ki posnema stvarnost («fin de siècle» - literatura konca stoletja).

Smeri nove romantike:

- Nova romantika v ožjem smislu
- Simbolizem (duhovna smer)
- Dekadenca

Umetnost teh smeri se začne v Franciji – Baudelaire, še posebno simbolizem (potem Verlaine, Rimbaud, Mallarmé; Maeterlinckova dramatika), nato v Anglijo, Belgijo, Nemčijo, Avstrijo, Italijo, slovanske dežele. Največ je lirike (pesem v prozi), precej manj pripovedništva (krajše oblike – črtice, pravljice, novele), dekadencične igre (Oscar Wilde).

Značilnosti teh smeri: zavračanje realistične resnice (stvarnosti), ki ni zadostna, ker izključuje intuicijo.

Novoromantikom so bliže navidezni svetovi, domišljija, sanje kot pa stvarnost.

- Nasprotujejo realizmu in naturalizmu; posnemanju stvarnosti in stvarnosti sami; umetnost ne posnema narave, ampak narava posnema umetnost.
- Poudarjajo pomen larpurlartizma in esteticizma (umetnost in lepota najvišja, najbolj pomembna vrednota); estetsko je lahko tudi vse, kar je domnevno grdega (lepo je vse, kar ne koristi ničemu...)
- Izpostavljajo nasprotje med izjemnim posameznikom in stvarnostjo (pritlehno družbo)
- o Smeri so si podobne po oblikovni umetnosti, zvočni razkošnosti, slogovnem bogastvu. Včasih posegle po **impresionističnem** slogu oblikovanja, za katerega je značilno podajanje trenutnih in neposrednih čutnih vtisov, ki kažejo na harmonično skladnost med podobami sveta in človekovim razpoloženjem. Pri tem je človek tako zatopljen v detajle, da je pogled na celoto zamegljen – dogajanje je nepovezano.

Razlika med posameznimi smermi se razlikuje kaže v različnem pojmovanju izjemnosti posameznika, ki je izločen iz družbe.

Nova romantika – posameznikova izjemnost se kaže v lepoti njegove duše; čustvih, razpoloženju; nagnjenost k pravljичnosti, fantastičnosti – stopnjuje nekatere značilnosti romantike. Poudarja nasprotje med vsakdanjim praktičnim življenjem in hrepenenju po popolnosti in idealu, med pesnikovim (ki je izjemen) razumevanjem sveta in odurno stvarnostjo.

Dekadenca – posameznikova izjemnost v čutnosti (telesni občutki), čutni preobčutljivosti, dojamljivosti za dražljaje; motivi so omama, spleen, lepota, ustvarjanje navideznih svetov, prezir do meščanske družbe, izločenost

Simbolizem – izjemnost v posameznikovi duhovni zmožnosti; vzpostavljanje stika, dojemljivost za globljo duhovno resničnost, ki se skriva za zunanjo vidno in otipljivo podobo vseh stvari. Ta duhovna resničnost je posamezniku dostopna samo po mistični poti, poti intuicije-šestega čuta, s katerim odkriva simbole in s tem duhovno sporočilo. SIMBOLI – detajli, ki jih odkriva z intuicijo. Duhovno resničnost najbolje ponazarja umetnost, ki je polna nejasnih asociacij, skrivnostnih simbolov in sinestezij.

2. Oscar Wilde: Saloma, značilnosti smeri

SALOMA (423)

Biblijska snov; dekadenci lastnosti: nasprotja med senzualnostjo in spiritualnostjo (užitki in askezo, moralo in nemoralo, užitki in revščino, duhovnost in čutnost, ljubezen in sovraštvo). Paralelizem členov – saloma (tvoje telo,.... tvoje telo) – podobne, nasprotne lastnosti. Povzdignjen slog – poetična drama (v verzih; ker ponazarja čustvena stanja), enodejanka, drama s tragičnimi sestavinami.

Paralelizem, esteticizem, simbolizem - Luna

Herod – zbiralec lepega in dragocenega, ozira se po Salomi. Za Salomo je svet le ogledalo njene izjemnosti; poželjivost; zaverovanost v dragocenosti

3. Baudelaire: Tujec, Sorodnosti, značilnosti smeri in pesniške oblike ter slogovnih sredstev

Baudelaire je predhodnik nove romantike. 2 pesniški zbirki: Rože zla in Pesmi v prozi. Večina pesmi je novoromantičnih. Omamljajte se! – dekadenci besedilo, Harmonija večera
Poudarja nasprotje med vsakdanjim praktičnim življenjem in hrepenenju po popolnosti in idealu, med pesnikovim razumevanjem sveta in odurno stvarnostjo.

TUJEC (400)

Lit. Vrsta – pesem v prozi → kratka, lirski, ritmizirana proza, metaforika, čustvenost

Nova romantika v ožjem smislu: romantične ideje – skrivnostni tujec zavrača vse običajne glavne vrednote (družina, prijatelji, lepota, domovina, denar), čeprav bi lepoto ljubil v primeru, če bi bila absolutna. Kot vrednoto prizna oblake, ki so simbol absolutnega in romantičnega (zasanjanost, beg iz realnosti, lepota). Tujec pomeni človeka, ki se čuti odtujenega od okolja.

Stopnjuje se novoromantično nasprotje med posameznikom in neustrezno stvarnostjo.

SORODNOSTI (398)

Oblika: sonet

Sinestezija – metafora, ki združuje različne čutne zaznave - soobčutje

Motivi in ideje:

1. Kitica:
»skozi gozd simbolov človek gre vse dni« → zunanja podoba sveta skriva skrivnostne duhovne pomene – skrivnostna duhovnost – značilnost simbolizma
2. Kitica:
»se družijo barva z vonji in glasovi« - čutni vtisi in zaznave – soobčutje
3. Kitica:
sinestezija
4. Prepojenost čutnega in duhovnega: »pojoč o žaru čutov in duha.« - žar → izjemno, močno stanje

Razlaga naslova: korespondira čutnost in duhovnost (sta povezana)

4. Slovenska MODERNA/nova romantika: čas, predstavniki, sopotniki, smeri, pomen

Čas: 1899 (izid 3 knjig) – 1918 (Cankarjeva smrt)

Začetki pesnikovanja – čas zadruga, tajnega dijaškega društva; spoznavanje novih literarnih smeri na Dunaju; vpliv Nietzscheja (volja do moči),

'99 Izid treh knjig:

- o Ivan Cankar: Erotika; Vinjete – zbirka nove z Epilogom = avtorjeva poetika
- o Oton Župančič: Čaša opojnosti – znaki dekadence
- Cankar in Župančič – v svojih zbirkah leta 1899 poudarjen senzualizem, življenjska utrujenost, posmeh meščanskim normam (protest zoper družbene razmere)– zgražanje Cerkve. Kasneje se oba oddaljita od dekadence.
- Kette na začetku zavrača dekadenco
- Murn – filozofija trenutka, bivanjskega položaja

Avtorji: Ivan Cankar, Oton Župančič, Dragotin Kette, Josip Murn
+ Alojz Gradnik (že ekspresionistične poteze)

Sopotniki moderne: Zofka Kveder (prva pisateljica), F. S. Finžgar, F. Milčinski, F. Govekar (naturalizem – V krvi), A. Kraigher

Literarne zvrsti in vrste:

Socialni in narodnopolitični roman, psihološki roman (Hiša Marije Pomočnice, S poti – Izidor C.), novela, umetniška povest, črtica (Skodelica kave), ...

Dramatika v moderni doseže svoj prvi vrh (Cankar – družbena drama – Hlapci, Kralj na Betajnovi; poetična drama, komedija, farsa; Župančič – tragedija- Veronika Deseniška, Kraigher, Finžgar). V dramskih delih prikazane etične, socialne, politične stiske, problemi družbenih plasti, hrepenenje po osebni sreči in pračnejšem svetu

POMEN OBDOBJA:

Nov vzpon lirike, nove oblike pripovedne proze (črtica), evropeizacija – dramatika (Cankarjeve drame, komedije)

5. Kette: glavna tema, Na trgu: oblika, ideja in smer, Na molu San Carlo: ideja in smer

Dragotin Kette, 1876-99, Prem pri Ilirski Bistrici. Najstarejši med pesniki moderne, Cankar ga ima za največjega po Prešernu. Ni pomembnega vpliva dekadence in simbolizma. Poetiko gradi na tradiciji – blizu mu je ljudska pesem, Prešernova. Pisal je vedre, ljubezensko hudomušne pesmi. Zbirka Poezije – Aškerc urednik; otroška poezija in proza – Šivilja in škarjice. Modernizira sonet 10-zložni namesto 11), pomemben sonetist

NA TRGU (11)

Oblika: serenada(podoknica); impresionistična pesem

Tema: ljubezenska

Ideja: romantična neuresničena ljubezen

4 kitice po 10 verzov, ritem je sproščen, izražen je s stilnimi sredstvi, okrasnimi pridevki;
 Novosti v obliki: kratki verzi (1 beseda) – svobodni verz – ni vnaprej določene metrične sheme, vseeno zelo melodična pesem (rime), impresionistična – impresionizem je smer nove romantike na Slovenskem, sicer tehnika pisanja že v naturalizmu; impresija – beleženje čutnih (trenutnih) vtisov, ki oblikuje razpoloženje.
Prva in druga kitica: razpoloženje večera na mestnem trgu (osamljenost, sanjavost) – poudarjeni so slušni vtisi – onomatopejski glagoli; impresije; uporabljen je MISELNI PRESTOP – enjambement (neskladje med stavčno enoto in ritmom – ritem vzvalovi)
Tretja kitica: nasprotje – narava je mirna, pesnik čuti nemir, hrepeni po svoji ljubezni; personifikacija kapelj in želja
Četrta: ponovitev prvega dela prve kitice, potrdi hrepenenje in bolečino ob neuslišani ljubezni

NA MOLU SAN CARLO (14)

Cikel 8 pesmi (odlomek 7.)
 Dekadenčne značilnosti: dvojnost duhovne in čutne ljubezni
 Smer: dekadenca
 Ideja:

Občutje velikega mesta, mogočnega morja, razsežnosti vesolja (Trst), opaja se z ljubeznijo do tržaškega dekleta, da ublaži občutje osamljenosti, z veličastnostjo narave. Pesmi so večinoma svobodne, verzno in kitično različne. Sedma pesem – izrazito čutna ljubezenska pomiritev; romantični ideal izraža ponekod.

Pesem je **iz cikla osmih pesmi** Na molu San Carlo. Kette je v tistem življenjskem obdobju živel v Trstu, zato je svoje pesmi postavil na tržaški pomol. Cikel je iz **poznega obdobja njegovega ustvarjanja**, ko se je že dokončno odpovedal dekletu - Angeli Smola. Takrat je začel pisati ljubezensko liriko, v kateri se močno čuti **občutek osamljenosti in življenjske melanhonije**. Te občutke skuša nekako **zakriti** z občutki velikega mesta, mogočnega morja, razsežnostjo vesolja...Vse to opisuje, da bi se znebil svoje osamljenosti. Uteho išče tudi **v čutni, fizični ljubezni do neznanega tržaškega dekleta**.

V prvi in osmi kitici nam lirski subjekt niza **dogodke iz narave**, primerjave, ki natančno ustrezajo njegovim občutkom. Opisuje svoje **nekdanje hrepenenje po duhovni, čustveni ljubezni** do »hladne device«, ki mu ne nakloni niti »mehkega nasmeha, milega pogleda...«. Iz čustvene ohromelosti ga zbudi nagajiva, sladka deklica, ki **mu ponuja senzualno ljubezen** in je niti najmanj ne zanima njegovo občutje oz. pripovedovanje o prejšnji ljubezni. Pri tem ji **pomaga tudi narava**: morje, veter in zvezde. Zbudi mu upanje in vda se užitek. Čeprav je pesem **izrazito čutna** pa se v njej skriva **romantični ideal**.

Kette se ni preveč oziral na čas, a se vseeno čuti **vpliv moderne**. Značilnosti nove romantike najdemo v **opisovanju občutij, poetičnosti in poudarku na osebnih doživetjih**. Zato je pesem tudi subjektivna. Dekadenco najdemo v **hrepenenju po čisti ljubezni**, a zaradi nezmožnosti doseganje le-te k **čutni omami – užitek**. Impresionizem je pustil svoj pečat z **opisovanjem narave, ki je harmonična človekovim čustvom**, simbolizem pa z belim labodom ter drugimi motivi. Nekateri so že znani (primerjava barke, ki pluje po morju z življenjem – Lermontov v pesmi Jadro ter deviške grudi iz Murnove Pesmi o ajdi).

Pesem na prvi pogled izgleda po obliki popolna, vendar je v resnici **oblikovno svobodna**. Drugi in četrti verz v vsaki kitici se rimata, število zlogov pa je večinoma 11-10-11-10, vendar to nikakor ni pravilo. Kette si je dovolil nekaj izjem, ki pa pesmi le dodajo kanček **spontanosti**. Veliko je pesniških sredstev:

- **primer** (kakor labud belogrudi pluje moj čolnič počasi po gladini morja),
- **nagovorov** (čudež si, ljubica, ti naredila, Oj dekle, pomisli),
- **pretiravanja** (molil sem krasno, a hladno obličje),
- **anafor** (molil, molil, smeh, smeh),
- **mnogovezij** (in, in, in),
- **ukrasnih pridevkov** (labud belogrudi, mili pogled, hladno obličje),
- **poosebitev** (in zasmejalo se morje prostrano),
- **nasprotje** je čez celo pesem nasprotje med staro in novo ljubeznijo.

Motivi so čoln, morje, labod, smrt, življenje, oltar, zvezde, veter, večer, poljub, deklica...

6. Murn: glavne teme in smer, Sneg: impresija in refleksija, Ko dobrave se mrače: narava in človek, Pesem o ajdi: smer in ideje

Josip Murn Aleksandrov, 1879-1901, Ljubljana. Izbor pesmi Pesmi in romance

Smer: simbolizem; impresionističen slog, nadrealistično

Teme: kmečko življenje, idila, običaji, verovanje, problemsko-bivanjske, lirsko-razpoloženska doživetja narave; redko ljubezenske

SNEG (22)

Impresionistična pesem – predstavlja trenutni čutni vtis v zasneženi pokrajini (tišina,...). To ustvarja razpoloženje – razpoloženska pesem

Prvi del – razpoloženska (osamljenost), drugi del: bivanjska (brezdomnost)

Gluha in nepregledna zimska pokrajina postane prisposoba življenja in družbe

V 1. kitici iz posameznih motivov vstaja občutje osamljenosti : padanje drobnega snega na poljano. Monotonijo brezkončnega časa in vseobsežnega molka v pokrajini za hip prekinejo le kraguljčki. Ta podoba pomeni sani, ki jih po zasneženi pokrajini vleče konj, torej bližino človeka, s katerim bi pesnik pretrgal molk in samoto.

V 2. kitici se pesnik obrne vase (razmišljanje - refleksija). Vprašuje se o smislu pesniškega navdiha, ustvarjalne moči in časa, ki ga živi. Od lirskega sedanjika (prvi verz) preskoči v drugem v preteklost, v tretjem v prihodnost. Razmišlja o svojem življenju v vseh časovnih dimenzijah, prihaja do nelagodja, negotovosti Čase zgosti zaradi enega samega vprašanja - vprašanja o smislu biti.

KO DOBRAVE SE MRAČE (23)

Prvi del: razpoloženska, drugi: bivanjska

V tej pesmi pesnik izpove svoj bivanjski problem, to je problem odtujenosti, občutje izgubljenosti, življenjske brezcilnosti in vrženosti v kruti svet.

V pesmi je pesnik ustvaril temno vzdušje, naslanjal se je na naravo (impresionizem), ki je zgolj okvirna prisposoba za življenje (narava in človek)

Glavna tema pesmi je tujstvo. Osnovno sporočilo pesmi je: harmonija narave je popolnoma nasprotna pesnikovemu nemiru. Motivi so vzeti predvsem iz narave oziroma iz pesnikovega osebnega občutenja življenja: dobrave, zvezde, mir življenje, noč, večerni čas...

Značilnost pesmi je tudi klasična zunanja podoba s petimi kiticami, s pravilno urejenimi verzi, ki se rimajo z oklepajočo rimo. V ta klasični vzorec pa je pesnik položil občutje svoje razklanosti.

1) KITICA

Lirski subjekt (pesnik) je žalosten, osamljen, nesrečen in sam. dogaja se v naravi – na polju, zvečer oz. ponoči. Ve da je mnogo takih, kakršnih je tudi pesnik. Novoromantično vzdušje.

2) KITICA

Njegovo razpoloženje se stopnjuje. Dva glavna motiva: narava je mirna in ležerna, pesnik pa je nemiren.

3) KITICA

Stopnjevanje mirne narave. Trepetanje zvezd je simbol narave in njene mirnosti. Pesnik se upira. Pesnikov krik in želja, da svoje razpoloženje spremeni in da postane njegovo življenje pestro (...glas vpijočega v puščavi...). Pesnik sam sebe označi kot samotni trs (trsje raste ob jezerih, jezera pa so na samoti).

4) KITICA

Njegovo življenje se stopnjuje. Pesnik si želi burnega, pestrega in zanimivega življenja. Ponavljanje na začetku verza (ANAFORA ☐ pridite). Pesnik z anaforo doseže da se pesem stopnjuje, da je bolj živahna.

5) KITICA

Jemlje motive iz narave in jih uporabi za svoje razpoloženje. (GEMINACIJA - ponovite znotraj verza), pesnik si želi srečnega, pestrega življenja. Življenje v katerem se nekaj dogaja.

PESEM O AJDI (25)

Smer: simbolizem

Ideje:

Tema: kmečka

Notranja zgradba:

- 1.-4. Kitica: opis ajde, impresionistični vtisi
2. del: 5. In 6. Kitica
3. del: 7. Kitica - napoved simbola zime

1. cvetoča ajda: impresionistična podoba ajde, čutna; iz čutne preide v čustveno podobo (omama). Ajda je personificirana; v 4. kitici: glagoli na -i, ki predstavljajo OMAMNOST(stoji, diši, blešči) vloga ajde: impresionistična, čutno polna, odlična, samostojna 2. kmetov poklon: 5. kitica: kmet se pokloni ajdi zaradi njene dragocenosti+paralelizem členov 6. kitica: 2 retorični vprašanji: kmetov trud in pridelek: med in kri; nežnost, ljubezen, navezanost 3. zima: v zadnji kitici; zatre vse kipeče življenje iz prejšnjih kitic: zatiralec je predstavljen kot čarovnica: hladna zima; je uničujoča, nosilka smrti in je personificirana. ajda: globlji pomen življenja+lepote ZIMA: smrt

7. Župančič: Ti skrivnostni moj cvet: smer, ideje, Duma: tema, zgradba, motivi in ideje posameznih delov, simbol in ideja celote

Župančičeva zbirka 1899 – Čaša opojnosti – dekadenca. Rojen v Beli krajini, ustvarjal najdlje od modernistov, najbolj raznovrstno, najobsežnejše – pesnik (Čaša opojnosti, Čez plan, Samogovori, mladinska poezija, uganke – Pisanice, Ciciban), dramatik (Veronika Deseniška), esejist, kritik, prevajalec

Župančič je začel ustvarjati skupaj z ostalimi člani moderne, umetniško dozorel pa je šele po Murnovi in Kettejevi smrti. Njegovo ustvarjalno delo lahko delimo na več obdobj: esteticistično - to obdobje kaže življenje kot uživanje lastnega notranjega bogastva, ne čuti pa socialne in moralne odgovornosti do širše skupnosti. Ton poezije je samozavesten, optimističen, slog je dekadenten; vitalistično - Župančič pristaja na življenje; obožuje mladost, življenje, moč, zdravje, ljubezen; pesimistično - Župančič občuti razklanost med duhom in telesom. Prepusti se filozofskim razmišljanjem in religioznemu doživljanju. V tem obdobju je nastala pesniška zbirka Samogovori (Duma). Kasneje se skuša pesnik dvigniti nad pesimizem, odpove se individualizmu. Zanima ga posameznik kot člen širše skupnosti (družina, narod).

V zadnjem obdobju ustvarjanja pa se Župančič opre na zgodovinske dogodke med NOB in osvoboditev.

TI SKRIVNOSTNI MOJ CVET (81)

Pesem iz 1. Zbirke – že naslov nakazuje smer: simbolizem.

Intuitivno spoznavanje skrivnostne moči čudežne rože, ki je povzročila čustveno spremembo in občutek duhovnega bogastva

Roža - simbol za ljubezen, lepoto, poezijo

hrepenenje po najvišjem samouresničenju v našem primeru na temelju erotike,

Pesem je sestavljena iz štirih kratkih kitic, dvema štirivrstnicama sledita petvrstnica in trivrstnica. Vez je svoboden, podrejen vsebini in pesnikovemu razpoloženju. V prvi in drugi kitici se izmenjujeta daljši in krajši vez, medtem ko so v tretji in šrti kitici prisotni kratki verzi z jedernato vsebino. Rima se približuje prestopni (abab), vendar je čista le v drugi kitici. Slogovno je pesem izrazito romantična in poetična, prisotnih je dosti okrasnih pridevnikov ("skrivnostni moj cvet, tajna moč" ...), ponavljanj ("za teboj, za teboj" ...) nedokončanih stavkov, eksklamacija itn.

Lirski subjekt v pesmi Ti skrivnostni moj cvet prikaže odnos do svoje izbranke, "rože mogote". Lirski subjekt govori v prvi osebi, gre za monolog v katerem se ljubezensko izpoveduje svoji muzi. V prvi kitici Župančič opiše prvo srečanje z življenjsko ljubeznijo. Sprva se je oziral po svetu in jo iskal, nato pa je nekega naključnega trenutka naletel Nanjo in "ves vztrepetal". V drugi in tretji kitici se posveti čustvom, ki ga prepravljajo "vse bitje mi zahrepenelo je za teboj". V zadnji, najkrajši izmed kitic, lirski subjekt spozna, da mu je bila ljubezen dana v dar in se veseli svojega notranjega bogastva. Dekle svojega srca naproša naj mu "pomaga dvigniti moje duše zakald" ter tako z vračanjem čustev le še povečati njegovo gorečo ljubezen in s tem bogastvo.

Oton Župančič je kljub prerosti vsebini, sproščeni ljubezenski tematiki, in nezapleteni zgradbi mojstrsko upesnil čustva, ki vsakega izmed nas preplavljajo ob zaljubljenosti in jih povezal z resničnim življenjem.

DUMA (90)

Iz tretje zbirke Samogovori – refleksivna in domovinska

Duma – domovinska pesnitev – zunanja dvodelnost

1. Del – tudi dvodelen:
 - a. Ženska pesem: pesem o kmečkem podeželju (idilično, idealizirano prikazano), celo pomanjkljivosti ljudi so predstavljene kot vrednota
 - b. Moška pesem: pesem o velemestihv tujini in o tujini nasploh. Občuduje kot pot v svobodo in prihodnost. Navdušuje ga nova tehnika, moč teh mest
2. Del – spregovori pesnikovo srce.

V prvem delu govori o idilični podobi domovine, spomini na otroštvo. Verzi: »Hodil po zemlji sem naši in pil nje prelesti.« Prikaz običaja na Gregorjevo kot vzgoje za skrb do narave

Po odhodu od doma in v zrelih letih se je njegova misel razširila nad vso domovino

Drugi del: »Hodil po zemlji sem naši in pil nje bolesti« - problem slovenskega izseljevanja – kriza na prelomu stoletja.

Pesem se konča z dvomom in vprašanji, ki jih omili podoba z biserom – poezija, nastala iz bolečine nad domovinsko usodo

Duma je po izvoru ukrajinska pesem z otožno vsebino. Župančičeva Duma je izšla leta 1908 v zbirki Samogovori. Je domovinska pesnitev. V Dumi naj bi Župančič v celoti izoblikoval razmerje do domovine.

Uvodni trivrstični spev služi kot razlaga notranje zgradbe pesnitve. Nadalje je pesnitev sestavljena iz dveh problemskih delov, vsak se deli na dva speva. **Prvi del** sestavlja dialog med moškim in ženskim glasom, ki simbolizirata razmerje med domovino in tujino – poosebljata dva različna pesnikova notranja jaza (razklanost). **Ženski glas** govori o vaški lepoti, slovenski domačnosti, podeželju, kmečkem življenju. To spremljajo podobe, ki obujajo barvitost idile (smeha, ki je biserno bel, nageljnov, podobnih rdečemu slapu). Ritem svobodnih verzov se močno približuje daktilskim heksametrom. Sledi **moška pesem**, ki govori o nasprotnem - o modernih tujih mestih, industriji, napredku, umetnosti... Izražena je misel o pomenu napredka, prihodnosti, ki ju ni mogoče odklanjati zaradi slovenske tradicije. V **drugem delu** spregovori pesnik oziroma njegovo srce.

Prvi spev govori o idilični podobi domovine, o njenih "prelestih". Mirno in skrivnostno, a veselo življenje narave ostaja v pesnikovem srcu, skratka njegovo srce bije za domovino. Nato pa **preide v spev** o temni strani domovine, o njenih "bolestih". Dotakne se problema množičnega izseljevanja. Domovina se z

izseljenci širi v svet, a se v njem tudi izgublja. Pesnitev se **konča** z dvomom in negotovostjo. Školjka z biserom oziroma njena podoba ponazarja poezijo, nastalo iz bolečine nad narodovo in domovinsko usodo.

Slog pesnitve je patetičen, številne so primere in metafore. Oblika verza sledi čustvenemu valovanju, vendar pa prevladuje dolgi, svobodni verz, ki se včasih približa heksametru.

8. Gradnik: Eros-Tanatos, Pisma: prikaz ljubezenske teme, avtorjeve slogovne značilnosti

Alojz Gradnik, prva zbirka Padajoče zvezde (1916), zadnja Harfa v vetru (zato ni v tisti trojici, ker nova romantika traja do 1918)

Novoromantične in dekadence prvine – motivi omeme, bolečine, mazohizma, razpadanja, smrti, trpljenje, užitek, a se ne razširijo v čustveni in čutni zanos dekadentov in simbolistov. Pesimizem, panteizem, etične vrednote, religiozno čustvovanje, ekspresionistične poteze

Teme: ljubezen in navezanost na domače kraje in ljudi

EROS-TANATOS (119)

Zbirka Pot bolesti

Eros-Tanatos – bog ljubezni in božanstvo smrti

Ljubezen predstavlja s pitjem vina kot čutno, omamno – dekadence lastnosti

Ljubezen=smrt → govori o dveh pojavih in išče stične točke najskrivnostnejšega – simbolizem. Uničujoča ljubezenska strast

PISMA (120)

Cikel 7 pesmi

Lirski subjekt je ženska

Glavni motivi: ločena ljubimca – hrepenenje ; žgoča, uničujoča strast - prek nje se subjekt rešuje iz osamljenosti, išče bližino z drugim človekom.

Peta: motiv dveh vodnjakov, ki označuje duhovno povezanost ljubimcev

Šesta: pesem z mislijo o samomoru, ki pa jo zavrne zaradi dvoma o posmrtnem življenju in zaradi močnega hrepenenja po erotiki

Tema: socialistična, domovinska, refleksivna (razmišljanje o bogu)

Oblika: miselni prestopi oz. enjambementi (konec verza ni konec stavka) – zvočni vtis proze, nemelodičnost (razlika z Župančičem)

Motivi:

Povezovanje simbolistične in dekadence značilnosti

9. Cankar: začetki ustvarjanja (Vinjete, Erotika), literarne vrste, Na klancu: simboli – ideje, zgradba, smeri, Hiša Marije Pomočnice: ideje, zgradba, smeri, Hlapec Jernej: nastanek, ideja, zgradba, slog, Hlapci: konflikt – ideje, konformizem, Kralj na Betajnovi: konflikt – ideje, Kostanj posebne sorte: črtica, ideja, zbirka

Ivan Cankar 1876-1918, Vrhnika. Na Dunaju spoznal moderno umetnost. Dunajski večeri, Romantične duše, Vinjete in Erotika.

Literarne vrste: drame (Kralj na Betajnovi, Hlapci), kratke pripovedi (Vinjete), črtice (Skodelica kave), romani (Tujci), povesti

VINJETE: EPILOG K VINJETAM (33)

Vinjeta – ornament v obliki vijoče se trtne vitice; pri Cankarju kratka črtica

Vinjete – prva zbirka Cankarjevih črtic in novel. Ukvarja z individualnimi, erotičnimi, moralnimi problemi.

Poudarja dušo, lepoto, hrepenenje – simbolizem in novoromantika.

Epilog – avtorjev literarni program; politična in literarna satira

Je kritičen povzetek dotedanjega dela in napoved prihodnjega ustvarjanja.

Prvotno je bil predstavnik moderne naturalist, vendar se je preusmeril k subjektivni novi romantiki («Moje oči niso aparat... so pokoren organ moje duše, njene ljubezni»)

EROTIKA: VZDUH OPOJEN, TEŽAK (31)

Druženje nasprotij (nemoralala+lepota), grešnica krasna, propalosti kras, greha, strasti poslednja krasota... → dekadencično, zaključek z romantično ironijo

Poudarjena čutnost in dekadencično nasprotje med mističnim in čutnim

NA KLANCU (36, glej list v zvezku!)

Roman je novoromantičen, čeprav ima socialno temo in dekadencične sestavine, vendar vse to obvladuje romantična ideja hrepenenja

Naturalistična podlaga dela – oris družbenega življenja. Človek se niti s trdom ne more rešiti bede svojega stanu, ker ga zavira dednost, okolje in doba (vnaprej določeno življenje – Gervaise tudi)

Avtobiografske prvine: somenik Cankarjevi materi, ki preživlja trpljenje za svoje otroke. Izkušnja iz otroštva – oče zapusti družino, mati jo preživlja.

Simboli: teka za vozom (vodilni motiv – hrepenenje po boljšem življenju, rešitev iz bede, vzpon), klanec – revščina; luč – upanje

Ideje: hrepenenje (psihično-sanje, moralni razroj, propad; fizično-rešitev iz bede)

Fatalizem, pesimizem, optimizem

Zgradba:

Ciklično paralelna zgradba- vsaka zgodba oz. poglavje je samostojna enota – cikel. Paralelno – motivi: podobnost med usodo obeh Franck, Tonetov.

osem poglavij: najprej v središču Francka (glavna junakinja), neizpolnjeno hrepenenje; potem v nadaljevanju družinski roman, nato narodno-socialni (klanec-trg -primerjava)

Impresionistično: beleženje vtisov v naravi

SMERI: Dekadenci: Fanny; simbolizem

HIŠA MARIJE POMOČNICE (40)

Ideje, zgradba, smeri

Roman

Zgradba je ciklično-paralelna

Smeri: naturalistične/dekadencične (tudi simbolizem)

prvine – temni motivi → Mračno otroštvo – pedofilija, spolna zloraba, prostitucija

Obravnava življenje neozdravljivo bolnih deklet v velemestni bolnišnici. Malči, katere zgodba se povezuje z zgodbami trinajstih vrstnic. Enoten tok časovnega dogajanja prekinjajo spominske slike, podobe sanj in hrepenenja ter samostojne zgodbe. Dogodki: obiski sorodnikov, skrbnikov,... odnosi med dekleti, njihovi pogovori, spoznavanje njihove lastne spolnosti ter umiranje. Gola čutnost jih navdaja z odporom, a jih na skrivaj privlači (nasprotje med studom in naslado), spolnost dojemajo kot vir zla, zaradi erotičnih deformacij staršev se jim podre vera v vrednote tradicionalnega sveta, razrašča pa se spoznanje, da sreča lahko obstaja le onstran telesnega, v smrti.

HLAPEC JERNEJ (47)

Nastanek, ideja, zgradba, slog

povest, 1907 – Cankar kandidira na volitvah za avstrijski državni zbor za socialnodemokratsko stranko. (nameraval napisati brošuro).

Hlapec Jernej je po smrti gospodarja prepričan, da mu po 40 letih dela kmetija pripada. Ker se gospodarjev sin s tem ne strinja, gre iskat pravico k cerkveni in posvetni oblasti (sodnik, študent, župnik...). Ker je povsod zavrnjen, si pravico vzame sam in zažge kmetijo. Kmetje ga besni vržejo v plamene.

Ideja: socialistična – zagovarja pravico do lastnine tistega, ki jo ustvari s svojim delom. To v kapitalistični družbi ni bilo uresničljivo. Konec je simbol socialistične revolucije ali anarhistično nasprotovanje vsem inštitucijam. V središče postavlja etično vprašanje o pravičnosti in človeškem dostojanstvu.

Zgradba: ciklično-paralelna – kljub menjavi prizorišč se vrstijo podobni prizori.

slog: povzdignjen

HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA

Zgodba je postavljena Betajnovu, simbol kmečkih mogotcev. Hlapec Jernej je 40 let delal pri starem sitarju, ko le ta umre, prevzame kmetijo mladi Sitar. Do hlapca ima neenakovreden odnos: hlapec podrejen gospodarju. Jernej tega ne razume, zato se spre z mladim Sitarjem, ki ga nažene s kmetije. Jernej se odpravi iskat PRAVICO. Na poti sreča različne ljudi. Študentu pove zgodbo-ta se postavi na gospodarjevo stran, prav tako naredi župan, ki pravi, da gospodar ni dolžan hlapcu nobenega odgovora. Sodniki se razburjajo nad njim, pravijo, da govori traparije, vržejo ga med rokovnjače. Vsi se mu smejejo. Nato vidi rešitev v cesarju, odpelje se na Dunaj, kjer ga spet ne razumejo in ga vržejo v ječo. Ko pride iz ječe, se vrne domov k župniku, zmoli Očenaš. Pričakuje pomoč od Boga. Župnik mu reče, da so bili z njim neusmiljeni, on pa naj bo drugačen in jim naj odpusti, naj bo usmiljen. Jernej ne razume nasveta, saj išče pravico. Sprašuje se o obstoju Boga. Razmišlja, da pravice sploh ni, če je ni našel. Vzame pravico v svoje roke-zažge Sitarjevo posest-ogorčeni kmetje ga vržejo v ogenj, ker je njegovo dejanje zločin.

Za nastanek je pomembna politična aktivnost C.: spoznal je, kako težko je življenje slovenskega kmečkega, proletarskega in polproletarskega človeka na začetku 20. stol.

GLAVNA TEMA: duševna drama+tragedija ostarelega hlapca Jerneja, prvič C. postavi v ospredje kmečkega človeka. Jernej predstavlja. **DOGAJALNI PROSTOR:** slovenski **RESNIČNA ZGODBA:** avtor pove na začetku. Novela je socialno-simbolična podoba krivic, ki jih trpita mali delavec in kmečki človek. Zgrajena je iz dramatično zaznamovanih prizorov, ki prikazujejo boj hlapca Jerneja za pravico in njegov razvoj d patriarhalnega hlapca do individualnega upornika. **ZGRADBA:** pasijonska, opisuje Jernejev boj. Napisana je s pridihom revolucionarne romantike in biblijske patetičnosti. Zelo dramatična zgradba, ker opisuje napetost v Jernejevem notranjem doživljanju: od zaupljive vere v pravico do spoznanja, da je sam ne bo izbojeval. **RITMIZIRANA PROZA:** obrnjen besedni red, poetičnost, metonimije, okrasni pridevki, veliko simbolov **SLOG:** vzvišen, patetičen, biblijski, ker svetopisemski izrazi, paralelizem členov, mnogovezje, zamenjevanje prilastka+jedra (Očenaš)..

HLAPCI (76)

Konflikt-ideje, konformizem

HLAPCI

So družinska, socialna in etično politična drama- realistično-simbolistična drama . C odpira vprašanja svobode, ljubezni, stanovitnosti, izrabe oblasti.

NASTANEK: vpliv realnega političnega ozadja na Slovenskem leta 1907. Učitelj, ki je pripadnik liberalne socialdemokratske stranke ne more biti učitelj. **5 DEJANJ** v **SINTETIČNI TEHNIKI**. **DOGAJALNI PROSTOR:** podeželski kraj **ČAS:** 1907 **SNOV:** zmaga klerikalcev, položaj učiteljstva. Volitve predstavnikov za deželni+avstrijski parlament. Učitelji reagirajo hlapčevsko-so brezznačajni, obračajo se po vetru **ZUNANJI DRAMSKI KONFLIKT:** med klerikalno oblastjo:župnik in med sproletiariziranim izobraženstvom. **NOTRANJI KONFLIKT:** Jernej. Spor med družbeno-politično akcijo in med vestjo, ki mu očita krivdo za materino bolezen in smrt. **MOTIV:** stremljenje po značajnosti človeka. **IDEJA:** kritika brezznačajnosti slovenske inteligence ter intimna drama Jermana, saj je Jermanova obsodba sveta obsodba tudi samega sebe. **KONEC:** mističen prizvok: prehod iz družbeno kritičnega v psihološko-etičnega; tragičen konec+optimističen: Kalandar; Jerman je kriv brez krivde **IGRA NESPORAZUMOV SATRIČNOST:** 1.kritika družbe: vedenje izobraženstva po zmagi klerikalcev 2. ideja etične krivde in očiščenja

KRALJ NA BETAJNOVI (69)

Konflikt-ideje

zunANJI konflikt: Maks obtožuje Kantorja uničenja očeta, posledično sebe, za uboj svojega bratranca. Maks teži k morali, Kantor pa k nemorali – volja do moči (Nietzsche). Konflikt se kaže tudi kot socialno nasprotje (razredni spopad), ki ga Cankar predstavi kot socialist. Notranji konflikt: Maks razdvojen med moralno in osebno srečo (Francka).

KOSTANJ POSEBNE SORTE ()

Zbirka Podobe iz sanj (21 črtic – jedro je razdiralno bistvo vojne, zaradi grozot se človek zave svoje narodne identitete, smisel trpljenja)

Črtica – pripovedna prozna oblika kratkega obsega, z malo pripovednimi in z več lirskimi elementi.
znak ekspresionizma – oris, sanje, groteska, vizija

kostanj je simbol moči, mladosti, ljubezni

ideja: trpljenje daje človeku moč in vero v življenje, ga očiščuje

POVZETEK

Gre za zgodbo o fantastičnem kostanju, ki so ga hodili gledat in občudovat veliko število ljudi ter iz njega črpati ljubezen, mladost in nekakšno življenjsko energijo. Saj je bil ta kostanj rasel na grobnici se pravi na kosteh. Nekega dne pa je enooka Marjeta dobila idejo, da bi spodkopala stari kostanj saj je sanjala zlatega hroščka na deblu tega kostanja in verjela je, da če ga spodkoplje, da bo pod njim našla zaklad.

Osrednja ideja je ideja smrti iz katere raste življenje oz. šele smrt je pravzaprav pogoj za življenjsko moč. Hkrati pa lahko po zadnji opazki očitca bralec sklepa, da gre za vizionarsko prerokbo o času, ko ne bo »zmanjkalo« množičnih smrti. Črtica je bila namreč napisana iz krute izkušnje iztekajoče se prve svetovne vojne, ki jo je Cankar označil za največje zlo človeštva.

1. Izidor Cankar: S poti: poled na estetiko, smer

S POTI (115)

Kratek esejistični, dekadentni roman, 1913. Glavna oseba je Fritz, mladi, narcisoidni in preobčutljivi razumnik, ki cinično in s paradoksi, ironijo napada vse, kar je skladnega in plemenitega. Ponazarja tip predvojnega evropskega izobraženca, predanega k relativnosti in vseenosti. Uživa v nemiru in brezizhodnosti. Iziva

pripovedovalca, ki si želi ubranosti in reda. V pogovore o znanosti, življenju, umetnosti se vpletajo tudi spremljajoče osebe, ki se v Italiji srečujejo z njima. Ester – zaročenka, ki se zadeva z morfiem (duhovna utrujenost), plesalka Karla, ki se zaljubi v Fritza,

Ideja: soočenje nasprotnih si vrednot – duhovnega in telesnega, reda in kaosa,
osrednja tema: lepota
estetika-filozofija umetnosti

S POTI

Prvi slovenski potopisni roman, ki se dogaja v Italiji. Tudi umetnostni roman, ker gre za v njem za doživljanje umetnosti in umetnin. Oblika je pisemska ali dnevniška. Pisatelj bolj ceni novo romantiko, ki so ji v umetnosti važne domišljija, lepota oz. notranja resnica duše.

FRTIZ : Nemeec: sopotnik in prijatelj C.: dekadentna osebnost, duhovit, lep, muhast, nemiren, obseden od užitekova pa tudi dvoma o vsem. S tem spominja na druge dekadentne junake v tedanji evropski literaturi. Življenje mu zaznamuje radoživ, vetrnjaški značaj, zaradi katerega težko vzdržuje zvezo z Ester. Dvori številnim ženskam v nasprotju s trezno razmišljajočim C. Komentira umetnost, literaturo, znanstvena vprašanja z ironijo, lahkotnostjo, svojskimi tolmačenji. v umetnosti ceni neskladje, saj je taka umetnost verodostojen posnetek kaotične stvarnosti.

NJEGOV PRIJATELJ: Izidor Cankar: je slovenskega rodu in ga presoja trezno in razmišlja o njem tudi z moralnega stališča.

odlomek Assunta – Cankar Fritzu dokazuje, da je mogoče subjektivno doživljanje lepote objektivno razložiti, Fritzu pa so ti dokazi nezadostni

Fritzevo lepotno uživaštvo je posebna lastnost, značilna za narcisoidni gizdalinski duševni tip nekaterih evropskih dekadentnih in simbolističnih romanov. Fritz se kot lepotni gizdalin kar naprej zapikuje v ženske.

Fritz je soroden junakom evropske impresionistično dekadentne in simbolistične proze. Zbegano nadzoruje samega sebe, ni zadovoljen z ničimer, kar počne, sprti se vsega naveliča, za nič se dokončno ne zagreje, če pa se za kaj, se mu zanos hitro sesuje in ga nadomesti gnus. Misli v skokih, v "nenehnih življenjskih preokreth", kar pa je značilnost impresionizma. Skladna osebnost mu je predsodek, že znana lepota ga dolgočasi. V slovenski literaturi je napravil najhujši napad na razum, čigar žrtev je tudi sam. Objektivnost priznava le navidez, ker ne verjame besedi in vse sprti relativizira.

PISATELJ je ljubljanski meščan. V njem še ni prahu evropske dekadence, kot pri Fritzu. Kot Fritz, je tudi on mlad umetnostni zgodovinar. V njunih ostrih, polemičnih in nasprotujočih si dialogih, skuša uveljaviti svoje življenjske in umetnostne nazore, ki so nasprotujoči Fritzevim. V umetnosti ljubi zakone skladja in "genialno enoto različnih elementov". Meni, da o trajnosti umetnine odloča poseben način in red tega, kar neko besedno, barvno, kiparsko in arhitekturno delo napravi umetniško. Kaos v umetnosti zavrača in ga povezuje s pretirano razumsko količino. Razum je moč, ki razdira ritmično blaglasje, nervozno trga izraz, poraja racionalistično simbolistično pesem, iz nje pa izganja tragično in optimistično čustveno količino. (Zdravec, 1970)

Ob Assunti zagovarja objektivnost umetniške lepote. Dokazati sicer ne more, da je katera stvar lepa, lahko pa dokaže, "da je Assunta izredno duhovito zamišljeno in izredno smotrno delo". Fritza hoče prepričati, da je umetniška lepota posledica duhovnega, umskega dela. Predvsem pa ga želi prepričati, da je lepota vsake umetnine le njena objektivna lastnost.

Trdi, da umetnost ni stvar "okusa".

Pripovedovalec trdi, da v moderni dramatik ni kompozicije, "ni reda", moderni dramatik v življenjsko kaotičnost ne vrisuje "črte simetrije svojega duha" in ne ustvari "iz mrtve tvarine živega organizma". Red posnema klasik, kakor ga je v naravi ustvarila "vsemogočnost in vsemodrost Stvarnika". Osnovna kompozicija veselja je božja zamisel, umetnina je le odvod te zamisli, lepota reda, kakor ga je ustvaril bog.

ESTER je Fritzeva zaročenka. Je blede, slabokrvna, telesno izčrpana. Zaradi nespečnosti uživa morfij. Fritza pozna do potankosti. Zaljubljena je vanj, zato stoično prenaša njegove ljubezenske udarce. Ne preneha upati in je zvesta. Ko jo Fritz žali, ona popusti in so odmakne. Je breztelesna, duhovna. Je predstavnica "zavesti velike evropske utrujenosti".

KARLA je petindvajsetletna baletka iz Varšave. Je telesna, čutna, vitalistična, ostrega uma z izredno občutljivostjo za lepoto gibanja. Ples priznava le, "če je umetnost ali divjaštvo". Ne pristaja na nobeno nenapisanih pravil in zavez, nenehno "krši" nevidna in nenapisana pravila. Ne "ilustrira Chopinove skladbe", torej ne živi v svetu, ki mu vlada mimetičnost, marveč s svojim "nejasnim čustvom" daje spremljavo drugemu "nejasnemu čustvu", svet se pogreza vedno bolj v nejasnost, motnost in bolečino. Moškega lahko prizadene, s svojim ponosom ga lahko vznemiri. Lahko se mu upre, celo sovraži "izvoljene, ponosne in velike, vladoželjne" moške. Obenem pa lahko moške očara in jih podredi s telesno ritmiko. Fritza osramoti, rani njegov strokovnjaški napuh. Z njim bije enakopraven boj. Je edina, ki ga lahko ozdravi.